

Анатолій Жаборюк

НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ І УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Як відомо, ще Вінстон Черчіль назвав націоналізм рушійною силою світових подій нашого часу. І він не помилився. Реалії новітньої історії повністю підтверджують сказане видатним державним і політичним діячем Великобританії. Сьогодні уже ніхто не зможе заперечити того знаменного факту, що не класова боротьба, як то твердили основоположники марксизму, а національні інтереси й суперечності, і, передусім, боротьба пригноблених народів за своє національне визволення були тим основним джерелом енергії, якою рухався локомотив історії протягом всього XX століття. Саме в результаті цієї боротьби, яка охопила цілі континенти і проходила під гаслами націоналізму, відбулася одна з найважливіших подій нашого часу — крах світової колоніальної системи. Одна за одною зникали з карти світу колись могутні колоніальні імперії, які ще вчора здавалися вічними, а на їхньому місці виникали все нові й нові незалежні держави. Нестримний натиск націоналізму продовжується й сьогодні, про що свідчать події у так званих “гарячих точках” планети — на Близькому Сході, на Балканах, в Північній Ірландії, а також на терені колишнього Радянського Союзу, зокрема в Таджикистані й Чечні. Націоналізм став світовою проблемою, а його програмні положення — важливим фактором оновлення світу.

Слово “націоналізм” для нас, українців, зокрема людей старшого покоління, які пережили трагічні десятиліття імперсько-більшовицької диктатури, ще зовсім недавно було страшним словом. Без перебільшення можна сказати, що його боялися навіть вимовляти вголос, щоб не накликати на себе біди. І це можна зрозуміти, адже людину, звинувачену у так званому українському буржуазному (!!) націоналізмі, найчастіше абсолютно безпідставно, неминуче чека-

ла якщо не смерть від кадебістської кулі, пушеної в потилицю, то, що ще страшніше, — повільна мученицька смерть в одному з численних гулагів.

Для правлячої верхівки Радянського Союзу, яка виношувала плани створення світової (звичайно ж Російської) імперії, не було небезпечнішого ворога, ніж націоналізм. А тому й не дивно, що ідеологи тоталітарної комуністичної системи робили все можливе й неможливе, аби дискредитувати, очорнити націоналізм, виставити його в найнепривабливішому вигляді. В хід йшло все, в тому числі й відверта брехня й пряма фальсифікація. Націоналізм послідовно й цілеспрямовано трактувався ними як щось неприродне, вороже людській цивілізації, злочинне, а тих, хто поділяв націоналістичні ідеї, іменували не інакше, як бандитами, вбивцями, запродавцями Батьківщини, агентами іноземних розвідок тощо. Особливо полюбляли комуно-імперські ідеологи ототожнювати український націоналізм з фашизмом за аналогією, очевидно, з гітлерівською нацистською партією, “забуваючи” при цьому, що вона була ще й соціалістською. Абсурдність такого ототожнення очевидна. В основі гітлерівської расової теорії нацизму лежала теза про винятковість німецької нації, вищість її над іншими націями, на пропаганді звіриної ненависті до них. Прагнучи здійснити свої бредові плани — завоювати світ, фашизм не зупинявся навіть перед знищенням цілих народів. Досить згадати при цьому трагічну долю мільйонів євреїв, замордованих у концтаборах і спалених у душогубках. Якщо вже дотримуватись правди, то не український націоналізм, а швидше російський великодержавний комуно-шовінізм зрідні фашизму. Адже для здійснення своєї мети — створення світової комуністичної наддержави — російський імперіалізм теж здійснював геноцид по відношенню до інших народів і в першу чергу по відношенню до українського народу. Різниця лише в тому, що фашизм мало турбувався своєю репутацією, відверто декларуючи свої людиноненависницькі наміри, тоді як російський комуно-шовінізм діяв хитро, підступно, прикриваючись гаслами про “дружбу народів”, “пролетарський інтернаціоналізм”, особливу “собірательну” місію російської нації, яка, мовляв, тільки й думає про те, щоб облагоденствувати інші, сусідні з нею народи. Що це було за благоденствіє, ми тепер добре знаємо. Мільйони українців — розстріляних, замучених голодомором, замордованих каторжною працею в сибірських руд-

никах — такий сумний результат зворушливого піклування російських шовіністів про український народ.

Український націоналізм не має нічого спільного з фашизмом, як, зрештою, і з російським шовінізмом, уже хоч би тому, що йому ніколи не була притаманна агресивна, завойовницька суть. Український народ ніколи нікого не завойовував і не гнобив. Навпаки, він сам змушений був протягом довгих століть вести виснажливу боротьбу проти іноземних завойовників, відстоюючи своє природне право на вільний і незалежний розвиток. Якщо шукати відповідника до поняття “український націоналізм”, то таким відповідником швидше всього буде таке всім зрозуміле поняття, як патріотизм. Адже українські націоналісти — це передусім патріоти, люди, які самовіддано люблять свій народ, понад усе ставлять його незалежність, волю, добробут, дбають про розвиток рідної мови, національної культури, народних традицій. Виходячи з такого розуміння націоналізму, а воно повністю відповідає справжній його суті, до націоналістів беззастережно можна віднести весь цвіт української нації, а не лише тих, хто формально належав чи належить до тієї чи іншої націоналістичної організації. Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Микола Лисенко, Марія Заньковецька, Сергій Васильківський, Микола Зеров, Іван Труш, Михайло Бойчук, Микола Хвильовий, Богдан Лепкий, Петро Григоренко, Іван Багряний, Василь Стус — всі вони, як і багато інших видатних представників української національної еліти, в душі своїй були націоналістами, оскільки були гарячими українськими патріотами. Чимало з них саме за цей “гріх” жорстоко поплатилися.

Український націоналізм, як ідеологія, виник не на пустому місці і не є породженням чисто апіорним. В його підґрунті — нескорений, вільнолюбний дух українського народу, його прагнення будь-що вивратися з колоніального рабства, відродити втрачену у свій час державну незалежність. Заслугою засновників українського націоналізму, його ідеологів є те, що вони зуміли глибоко проникнути у вільнолюбну душу свого народу, проіннятися його заповітними мріями й бажаннями, осмислити його довготривалу героїчну боротьбу за волю й незалежність і розробити, теоретично обґрунтувати шляхи і засоби реалізації цих мрій і бажань. Ідеологія українського націоналізму, її теоретичні постулати — це той дороговказ, якому слідували кращі

сини й дочки українського народу у найважчі періоди боротьби за волю і державну незалежність України і повинні йти сьогодні, коли вирішується питання про те, як і яку Україну нам треба будувати.

Як відомо, серцевиною ідеології українського націоналізму, наріжним її каменем, є вчення про націю як про найдосконалішу форму суспільного організму, найвищий тип людської спільноти. Націоналізм — це, власне, філософія буття нації і, разом з тим, заповідь її здоров'я і безсмертя. Інтереси нації націоналізм ставить вище за всі інші суспільні інтереси: економічні, політичні, партійні, регіональні, конфесійні, в тому числі й вище інтересів конкретної особистості. Високо ставлячи права людини, готовий боронити ці права всіма можливими засобами, націоналізм, разом з тим, стверджує ту незаперечну істину, що права людини не можуть бути захищені, якщо не будуть захищені права нації. Сумні факти нашого українського сьогодення підтверджують такий висновок. Адже скільки б не проголошувалося, скажімо, право українського народу на освіту рідною мовою, це право залишиться пустою декларацією, якщо не буде в тому чи іншому населеному пункті української школи, як це має місце сьогодні в багатьох містах і селах Півдня і Сходу України.

Ось чому сьогодні необхідна щоденна наполеглива боротьба за те, щоб українська нація, нація корінна, автохтонна, зайняла домінуюче становище в своїй країні і український народ став врешті-решт справжнім і єдиним господарем на своїй споконвічній землі. Сьогодні це природне й законне право українського народу ще далеко не реалізоване, оскільки в його руках немає основного — реальної влади. Адже не секрет, що у владних структурах як у центрі, так і на місцях спостерігається засилля людей некорінної національності, для яких ідея національної незалежності є не тільки далекою, а й небажаною. Таке ж становище спостерігається і в збройних силах та органах правопорядку, не кажучи вже про парламент, з трибуни якого нерідко звучать відверто антиукраїнські виступи й заяви. Ситуація, як бачимо, невтішна, особливо якщо врахувати сьогоднішній моральний стан української нації.

Націоналізм вчить, що нація лише тоді зможе повною мірою зреалізувати себе, якщо вона морально здорова і являє собою цілісний згуртований суспільний організм. Що стосується української нації, то вона сьогодні важко хвора, що є наслідком її багатовікового ціле-

спрямованого нищення. По-перше, вона роздирається гострою боротьбою різних, ворожих одна одній ідеологій. Їх принаймні три: комуністична, яка зберегла ще певний вплив на частину населення, головним чином людей старшого покоління, ліберально-космополітична (термін І. Дзюби), репрезентована представниками зденационалізованих кіл, та націонал-патріотична, ідеї її сповідує національно найбільш свідомою частина українського народу. По-друге, негативно позначається на стабільності нації розкол української церкви, поділ її на ворогуючі конфесії, що теж є наслідком несприятливих історичних обставин, в яких тривалий час перебував український народ. Ситуація ускладнюється й тим, що значна частина українців, передусім жителів міст, зросійшена, національна свідомість їх притуплена. Зневіра в свій народ, в перспективу його відродження й подальшого успішного розвитку як окремого етносу, громадянська інертність, байдужість до долі України дають ще про себе знати на кожному кроці. У багатьох людей притуплено або повністю атрофовано почуття національної гідності, без якого неможливе існування будь-якої нації. А якщо до цього додати ще й наявність п'ятої колонії, агресивність якої все зростає, то вимальовується ситуація, яку інакше не назвеш, як загрозову.

Вихід один — необхідна мобілізація зусиль національно свідомих, патріотично настроєних кіл українського суспільства на об'єднання, консолідацію нації навколо важливої загальнонаціональної інтегруючої ідеї. Таку функцію може виконати лише висунута і обґрунтована ідеологами націоналізму Національна ідея. Суть її полягає в тому, що відродження української нації можливе лише на основі історичного досвіду і національних традицій українського народу.

Український народ — древній народ, коріння його сягають початків європейської цивілізації. Необхідно остаточно розвіяти міф про так звану “спільну колыску”, вигаданий російськими шовіністами, згідно якого український народ сформувався з буцімто колись єдиного руського народу одночасно з народами російським і білоруським, після того, як минула татаро-монгольська навала. Адже цей міф не має нічого спільного з історичною правдою. А правда ця полягає в тому, що українці і росіяни одним народом ніколи не були, оскільки спільний розвиток перервався ще на далекому племінному рівні. Український народ, власне уже як народ, сформувався раніше росій-

ського, ще в період з VI по XI ст. на території Середнього Подніпров'я на етнічній базі тих східнослов'янських племен, які становили основу автохтонного населення Київської Русі (поляни, древляни, сіверці, дуліби та ін.), тоді як народ, який згодом присвоїв собі ім'я великоруського, сформувався лише в IX-XI ст., до того ж в зовсім іншому регіоні і на базі інших східнослов'янських і не слов'янських племен. Наші предки першими з східних слов'ян стали на шлях цивілізованого розвитку, прийнявши християнство і створивши обширну середньовічну державу — Київську Русь, яка рівнем своєї могутності й культури достойно змагалася з самою Візантією. Славетна історія Київської Русі, — як і її багатюща культурна спадщина, — це наша, українська історія, наша, українська спадщина. У нас її в свій час силою й підступністю відібрали злі сусіди, цинічно й безсоромно оголосивши своєю власністю, як, зрештою, і саму назву нашого народу. Правду про це, яку довго тримали під забороною, повинен знати наш народ і, передусім, молоде покоління українців, щоб воно могло проїнятися почуттям гордості за свою Прабатьківщину і її видатних державних мужів — великих князів Володимира — Святителя Руси-України та Ярослава Мудрого, які уміли мислити масштабно, по-державницьки, далекоглядно. Відродження державницьких традицій Київської Русі — це те, що надихало Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Михайла Грушевського, Симона Петлюру, провідників ОУН Євгена Коновальця, Андрія Мельника, Олега Ольжича та інших видатних діячів визвольного руху в їх боротьбі за незалежність України і що мусить надихати нас сьогодні в процесі розбудови Української держави.

Давні демократичні традиції українського народу, який дав світові конституцію Пилипа Орлика — одну з перших і найдемократичніших в тодішній Європі; світова хліборобська слава українського селянства, яке колись кормило добру половину населення Європи, а нині поставлено в такі умови, що невмозі прокормити самого себе; вірність високим принципам християнської моралі; міцність сім'ї і святість родинного вогнища; традиційний потяг до освіти й науки, що так яскраво проявився ще в добу першого українського Відродження в середині XVII століття, коли був заснований перший у Східній Європі вищий навчальний заклад — знаменита Острозька школа, — все це, як і багато чого іншого, чим збагатив український на-

род європейську і світову цивілізацію, повинно ввійти в поняття “Національна ідея” і лягти в основу відродження української нації. Тільки при такій умові зможе повністю зреалізуватися заповітна мрія одного з перших речників національної ідеї — Т. Шевченка про “сім”ю вольну, нову”, і українська нація по праву посяде належне їй місце в ряду інших цивілізованих націй.

Однак, щоб це збулося, необхідно, щоб гарантом реалізації національної ідеї стала держава, в якій український народ, як народ корінний, автохтонний, був єдиним і повноправним господарем. У цьому переконує історичний досвід переважної більшості європейських держав, які сформувалися, утвердилися і послідовно просувалися по шляху прогресу саме завдяки створенню власних національних держав і під їхнім безпосереднім захистом. Ті ж нації, яким в силу несприятливих історичних обставин не вдалося створити своїх унітарних держав, опинилися у важкому стані і змушені були вести тривалу і виснажливу боротьбу за виживання. До таких націй, на жаль, належить і наша українська нація.

Ось чому сьогодні, коли Україна стала незалежною, так важливо домагатися, щоб вся повнота влади в ній була зосереджена в руках її корінного етносу. А це значить, що всі провідні владні посади повинні посісти люди з високою національною свідомістю, справжні патріоти, інтереси України для яких понад усе. Лише за цієї умови можна сподіватися, що Україна стане такою державою, якою ми бажаємо її бачити: державою європейського типу, демократичною, економічно могутньою, правовою, з захищеними кордонами і незалежною зовнішньою політикою.

Унітарний характер Української держави не повинен нікого лякати. Адже такий статус мають фактично майже всі європейські держави. Український народ формувался на своїй споконвічній території, століттями жив і господарював на ній, розвивав свою культуру, плекав свою мову, дав назву своїй землі. А тому право українців на свою національну територію ніхто не може заперечити, а тим більше — відібрати. Констатуючи право української нації на домінуючу роль в своїй державі, націоналізм не заперечує права інших етносів жити в Україні і користуватися благами її щедрої землі нарівні з корінним етносом. А саме в цьому звинувачують націоналістів його вороги і фальсифікатори.

Як відомо, в етнічному відношенні населення України не однорідне, поряд з основним етносом — українцями — в ній проживають і люди інших національностей, так звані національні меншини. Кількісно вони становлять близько 20 відсотків населення країни, що робить проблему національних меншин вельми актуальною. Ідеологія націоналізму передбачає лише один шлях вирішення цієї проблеми: етнічні інтереси національних меншин повинні бути захищені державою у відповідності з міжнародним правом. Однак при цьому багато залежатиме від самих національних меншин, від їх ставлення до країни й народу, які дали притулок на своїй землі. Визнання України своєю Батьківщиною, активна участь у розбудові Української держави, повага до національних традицій українського народу, його культури, мови забезпечить національним меншинам рівні права з українцями, вільний розвиток їх власних національно-культурних потреб. У такому випадку вони матимуть повне право вважати себе рівноправною складовою частиною української нації. Адже поняття нація вживається у всіх цивілізованих країнах світу не лише в етнічному, а й у державному значенні.

Нарешті ще одна, чи не найболючіша проблема — проблема мови, Загальноприйнято вважати мову одним з основних, визначальних складових нації. Без мови нації бути не може. Втратив народ свою мову, і як окремий етнос він умирає. Немає потреби ще раз детально переповідати сумну історію багатовікового знущання над українською мовою — вона загальновідома. З болем в серці і з тривогою в душі відзначимо лише, що й сьогодні, в уже незалежній Україні, становище її не набагато покращало. Адже закон про мови, яким передбачено повсюдне і обов'язкове функціонування української мови як мови державної, по суті, не виконується. Більше того, він нерідко відверто ігнорується навіть членами уряду й парламенту, не кажучи вже про функціонерів місцевої влади, зокрема в Східному та Південному регіонах, де державною мовою фактично продовжує залишатися російська мова. Російською мовою й сьогодні ведеться викладання в багатьох школах і майже у всіх вузах. Відкриття кожної нової української школи зустрічає шалений опір не лише з боку войовничих антиукраїнських елементів, а й окремих представників органів народної освіти. Українська преса ледь животіє, тоді як російською переповнені всі газетні кіоски. Не зникла загроза офіційного запроваджен-

ня двомовності під прикриттям так званої мови офіційної. Все це не може не викликати серйозного занепокоєння в стані національно свідомих кіл українського суспільства і вимагає від них рішучих і активних дій. Передусім, необхідно посилити тиск на владу з боку всіх партій і громадських організацій націонал-патріотичного спрямування з метою змусити її вжити реальних заходів, спрямованих на захист і розширення сфери функціонування державної мови. Настав час підбити підсумки виконання закону про мови і винних в його ігноруванні притягти до відповідальності. Сьогодні стало ще більш очевидно, що без державного захисту українській мові не вижити, і в результаті під назвою Україна на карті Європи може з'явитися ще одна Російська держава.

Разом з тим необхідна активна і цілеспрямована роз'яснювальна робота серед широких верств населення, зокрема в плані поваги й любові до рідної мови, усвідомлення її особливої ролі як в житті окремої людини, так і нації загалом. Адже рідна мова, як про це свідчать найновіші досягнення генетики й психології, закладена в корі головного мозку людини у вигляді коду і генетично передається від батьків до дітей. А це значить, що нерідна мова, якщо вона засвоюється людиною в ранньому віці раніше рідної, не тільки не сприяє розумовому розвитку, а й певною мірою гальмує його. Повну рацію мав видатний український лінгвіст О. О. Потебня, коли твердив, що мислення людини повинне формуватися на ґрунті рідної мови. Хотілося б, щоб це зрозуміли ті українці, які, відцуравшись рідної мови, з самого народження відлучають від неї й своїх дітей, тим самим наносячи непоправної шкоди їх інтелектуальному розвитку. А значить — і рідному народові загалом.

Україна нині переживає критичний період своєї історії, коли вирішується доленосне для неї гамлетівське питання: бути їй цивілізованою європейською країною, а її народові вільним і щасливим, чи знову поглине її страшна безодня тоталітаризму, національного безправ'я, злиднів і безнадії.